

Ks. Grzegorz Wejman¹

Milenium w administracji gorzowskiej

Wprowadzenie

Minęło już ponad pół wieku od wielkiego świętowania w ordynariacie gorzowskim – milenium Chrztu Polski. Uroczystości rozłożone w czasie miały miejsce zarówno w 1966, jak i w 1967 r. Rozpoczęły się one wieczorem 5 listopada 1966 r. równocześnie w Szczecinie², Gorzowie Wlkp., Międzyrzeczu³, biskupi zaś obecni na obchodach w tym czasie nawiedzili 21 większych parafii administracji, gdzie odprawili Mszę św. i wygłosili słowo Boże⁴. Na osobistą prośbę i życzenie prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego⁵, znalazły swoje dopełnienie⁶: 1 lipca 1967 r. w Kamieniu Pomorskim⁷ i 2 lipca tegoż roku w Kołobrzegu⁸.

¹ **Wejman Grzegorz**, ur. 15 kwietnia 1961 r. Żeliszewie, pow. Choszczno, ksiądz rzymskokatol., dr hab. nauk teolog., specjalność – historia Kościoła. Studia: Arcyb. Wyż. Dem. Duch. Szczecin (1986), Akad. Teol. Katol. Warszawa (1992) i UMK Toruń (1996), dr (1997), hab. (2008), profesor nadzwyczajny US (2010). Praca: Wydż. Teolog. Kat. Hist. Kościoła US od 2004. Autor ponad 100 publ. naukowych i 18 haseł w Encykl. Kat., oraz 250 art., popularnych, Red. nacz.: „Kościół nad Odrą i Bałtykiem”, „Colloquia Theologica Ottoniana”, czł. Rady Audytowej Archiwum Archidiecez. w Szczecinie; czł. Polskiego Towarzystwa Teologicznego, czł. Senackiej Komisji Wydawnictw Uniwersytetu Szczecińskiego, przewodniczący Wydziałowej Komisji ds. Wydawnictw, czł. Rady Naukowej Wydawnictwa Naukowego Uniwersytetu Szczecińskiego, czł. Rady Naukowej czasopisma „Studia Paradayskie”, czł. Rady Naukowej czasopisma „Rocznik Skrzatuski”, przewodniczący Kapituły Nagroda im. ks. dr. Bolesława Domańskiego.

² Szczecin był największym miastem ordynariatu gorzowskiego.

³ Tutaj motywem przewodnim był powrót relikwii Pięciu Braci Męczenników Polskich do tego miasta. W uroczystym przekazaniu szczątków świętych wzięli udział biskupi gorzowscy, poznańscy i wrocławscy.

⁴ Były to parafie: Barlinek, Dębno, Dobiegniew, Drezdenko, Kostrzyn, Myślibórz, Piła (parafia św. Antoniego i Świętej Rodziny), Pyrzyce, Słubice, Stargard Szcz. (parafia NMP Królowej Świata i św. Jana), Strzelce Krajeńskie, Sulechów, Świebodzin, Wałcz (parafia św. Mikołaja i św. Antoniego), Witnica, Wschowa, Zielona Góra (parafia św. Jadwigi i Najświętszego Zbawiciela). Archiwum Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej w Zielonej Górze (dalej: ADZG), Kancelaria, sygn. V, nr 904, Millenium, lata 1966-1976; *Milenium Diecezji Gorzowskiej*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” (dalej: GWK) (1967) 1-2, s. 3-4.

⁵ Motywacją były względy historyczne związane z początkami chrześcijaństwa na tych terenach. Obchody początkowo zaplanowano łącznie z obchodami diecezjalnymi w Gorzowie Wlkp., czyli na 6 listopada 1966 r. Jednak ze względu na niemożność równoczesnego celebrowania uroczystości tego samego dnia i to w trzech miejscowościach znacznie od siebie oddalonych, przeniesiono je później na 1 i 2 lipca 1967 r.

⁶ Władze kościelne określiły je, jako *Parafialne uroczystości milenijne*.

Ten czas był istotny dla Polski, a szczególnie dla Kościoła katolickiego w Polsce, a także i na Pomorzu Zachodnim i Środkowym Nadodrzu. O przygotowaniach, przebiegu oraz o oczekiwanych owocach, a także poważnych utrudnieniach ze strony ówczesnych władz państwowych w tym świętowaniu tutejszego Kościoła traktuje niniejszych artykuł naukowy.

1. Przygotowania milenijne

1.1. Dalsze

Prologiem uroczystości Milenium Chrztu Polski były odnowione 26 sierpnia 1956 r. na Jasnej Górze Śluby Narodu Polskiego. Wkrótce, bo już 5 maja 1957 r., zakończono powtórzenie ślubów we wszystkich parafiach. Cel Episkopatu Polski był jasny i niezaskakujący nikogo: rozszerzenie, utrwalenie i pogłębienie wiary katolickiej, wzmocnienie jedności narodu, czemu służyć miała m.in. realizacji programu Wielkiej Nowenny⁹, peregrynacja kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej po wszystkich parafiach i masowe pielgrzymki na Jasną Górę.

Kopia Obrazu Jasnogórskiego została poświęcona przez papieża Piusa XII w maju 1957 r., podczas pobytu prymasa Polski w Rzymie. Po powrocie do kraju kopia obrazu rozpoczęła wędrówkę po Polsce – od parafii do parafii, od domu do domu. W ordynariacie gorzowskim nawiedzenie kopii miało miejsce w okresie od 29 października 1961 do 10 lutego 1963 r.¹⁰ W rocznicę peregry-

⁷ ADZG, Kancelaria, sygn. C2, nr 139, Wydział duszpasterski, lata 1966-1967, Biuletyn duszpasterski, 5/67, znak: C2 – 22/67, Gorzów Wlkp. dn. 32 maja 1967 r., s. 1-2.

⁸ ADZG, Kancelaria, sygn. C2, nr 139, Wydział duszpasterski, lata 1966-1967, Biuletyn duszpasterski, 5/67, znak: C2 – 22/67, Gorzów Wlkp. dn. 32 maja 1967 r., s. 1-2; K. Kozłowski, *Wokół obchodów 1000-lecia Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, w: *Pomorze Zachodnie w Tysiącleciu*, P. Bartnik i K. Kozłowski (red.), Szczecin 2000, s. 415.

⁹ Tekst Ślubowań Jasnogórskich z 26 sierpnia 1956 r. stał się podstawą programu Wielkiej Nowenny (1957-1965), kończącej się rokiem milenijnym (1966). Głównym orędownikiem Wielkiej Nowenny i twórcą programu był ks. kard. Stefan Wyszyński. Program ten został zainicjowany przez prymasa Polski we wszystkich parafiach Polski 5 maja 1957 r. Od tej pory przez dziewięć lat 26 sierpnia na Jasnej Górze, a w pierwszą niedzielę po święcie 3 Maja w parafiach wierni ponawiali Jasnogórskie Śluby Narodu. Każdy rok Nowenny, przebiegający pod hasłem stanowiącym strofę przyrzeczenia, miał swój program duszpasterski. Każdy rok poświęcony był konkretnej kwestii religijnej i moralnej: Wierności, Łasce, Życiu, Małżeństwu, Rodzinie, Wychowaniu, Sprawiedliwości, Cnotom oraz czci Królowej Polski. Por. A. Micewski, *Kościół-państwo 1945-1989*, Warszawa 1994, s. 42.

¹⁰ P. Socha, *Nawiedzenie kopii cudownego Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w diecezji zielonogórsko-gorzowskiej*, w: *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej. Pomorze Zachodnim i północnym (1945-1995)* P. Socha (red.) przy współpracy Z. Leca, Zielona Góra-Gorzów Wlkp. 1988, s. 446. Owoce tej peregrynacji były nad wyraz wielkie: Z kroniki nawiedzenia dowiadujemy się, że w czasie rekolekcji poprzedzających nawiedzenie obrazu spowiadało 3351 kapłanów, w dniu nawiedzenia spowiadało 2818 kapłanów, a w nocy nawiedzenia 1312 kapłanów. Z sakramentu pokuty skorzystało ok. miliona wiernych;

nacji obrazu zostały przeprowadzone rekolekcje i Intronizacja Serca Jezusowego w parafiach i rodzinach¹¹.

Ważnym krokiem przygotowującym Milenium było orędzie biskupów polskich do niemieckich. W obszernym orędziu biskupi polscy przedstawili polski punkt widzenia na temat doznanych od Niemców krzywd (szczególnie w okresie II wojny światowej), a także przypomniano chlubne karty w stosunkach polsko-niemieckich (chrystianizacja Europy Środkowej w X-XI w.), by zakończyć stwierdzeniem, iż narodowi niemieckiemu też działa się krzywda (chodziło głównie o niezawinione przez naród polski przymusowe wysiedlenie Niemców z terenów, które po 1945 r. zostały przyznane przez mocarstwa światowe: USA, ZSRR i Wielką Brytanię). Biskupi zakończyli orędzie apelem: „Próbujemy zapomnieć. Żadnej polemiki, żadnej dalszej zimnej wojny, ale początek dialogu [...]. W tym najbardziej chrześcijańskim, ale i bardzo ludzkim duchu, wyciągamy do Was, siedzących tu na ławach kończącego się Soboru, nasze ręce oraz udzielamy wybaczenia i prosimy o nie. A jeśli Wy Niemiecycy Biskupi i Ojcowie Soborowi, po bratersku wyciągnięte nasze ręce ujmiecie, to wtedy dopiero będziemy mogli ze spokojnym sumieniem obchodzić nasze Milenium w sposób jak najbardziej chrześcijański”¹². Było ono jednym z 55 listów wysłanych do episkopatów różnych krajów, które powiadomiono o nadchodzącym tysiącleciu chrześcijaństwa w Polsce¹³.

1.2. Bezpośrednie¹⁴

Bezpośrednie przygotowania do milenium szły poprzez modlitwę i sprawy organizacyjne. Już 17 grudnia 1965 r. w *Programie Wielkiego Jubileuszu Tysiąclecia Chrztu Polski 1966* bp Wilhelm Pluta poinformował diecezjan, że główne uroczy-

rozdano ok. 2 miliony Komunii św., ślub kościelny zawarło 1281 małżeństw żyjących dotąd w związkach cywilnych. Pojednało się około 1000 osób zwaśnionych i skłóconych w rodzinie i sąsiedztwie. Bardzo liczni wierni podpisali przyrzeczenie abstynencji stałej lub czasowej. Wielu duszpasterzy przed nawiedzeniem kopii obrazu przeprowadziło kosztowne remonty świątyń, a parafie zaopatrzyli ich w szaty i naczynia liturgiczne. ADZG, WD, nr 2544, Kronika nawiedzenia, część X, Diecezja gorzowska. Kronika liczy 115 stron maszynopisu.

¹¹ E. Welzandt, *Rys historyczny diecezji gorzowskiej*, GWK (1970) 7, s. 214.

¹² *Orędzia biskupów polskich do ich niemieckich braci w Chrystusowym urzędzie pasterskim*, 18 XI 1965 r., w: P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 2, Poznań 1995, s. 362.

¹³ *Orędzia biskupów polskich*, s. 362.

¹⁴ W Wielką Sobotę 9 kwietnia 1966 r., zainaugurowano „Tydzień Tysiąclecia”. Tego dnia w całym kraju w czasie Mszy św. odśpiewano uroczyste *Te Deum*. 14 kwietnia 1966 r. w Gnieźnie, wobec Episkopatu Polski, świętowano główne obchody religijne, a w całym kraju biskupi w katedrach, a proboszczowie w parafiach podczas Mszy św. odnowili przyrzeczenia chrztu św. i odśpiewali uroczyste *Te Deum*. 17 kwietnia 1966 r. uroczystości milenijne miały miejsce w Poznaniu. Centralne zaś uroczystości Milenium Chrztu Polski odbyły się 3 maja 1966 r. na Jasnej Górze.

stości diecezjalne zostały zaplanowane na 5 i 6 listopada 1966 r.¹⁵ Zaś 18 lutego 1966 r. bp Pluta wystosował „Słowo pasterskie” do diecezjan (wg Służby Bezpieczeństwa nie wszyscy kapłani w całości go odczytali ze względu na długi list); zostało ono opublikowane w „Gorzowskich Wiadomościach Kościelnych”¹⁶.

Natomiast 24 marca 1966 r. bp Jerzy Stroba wydał zarządzenie, w którym prosił o przygotowanie świątyn na milenium. Postawiono w tym czasie wiele krzyży i zbudowano kilka nowych kapliczek. Odnowiono kościoły i wybudowano nowe ołtarze. Kuria biskupia nakazywała, aby w każdej parafii odbyły się misje parafialne. Zostały one przeprowadzone w przeważającym stopniu. Była też prośba o zorganizowanie „tygodnia 1000-lecia”, „procesji 1000-lecia” (wg raportów SB miały skromny charakter), zorganizowania aktu oddania się w niewolę Najświętszej Maryi Panny poszczególnych stanów (miały one miejsce w połowie kwietnia 1966 r.; ich organizatorami w większości byli księża chrystusowcy¹⁷): mężczyzn, kobiet i dzieci (wg SB tego aktu dokonano tylko w 21 parafiach), oraz nabożeństwa dla dzieci i młodzieży (wg SB odbyły się we wszystkich parafiach)¹⁸. Przygotowano się też przez dekorację miasta. Sprawozdawca Urzędu Bezpieczeństwa podaje, że miasto udekorowane było „bolszewickimi” kolorami i hasłami pionierskimi, rewolucyjnymi oraz pokojowymi¹⁹.

Na Wielkanoc bp W. Pluta przygotował kolejny list pasterski dla diecezjan²⁰. 23 kwietnia odbyła się w Szczecinie konferencja rejonowa księży w Szczecinie. Na tę konferencję przybył bp J. Stroba i bp I. Jeż. Bp Stroba

¹⁵ *Program Wielkiego Jubileuszu Tysiąclecia Chrztu Polski 1966*, GWK (1966) 2, s. 30-33. Program ten podpisał bp Ignacy Jeż. Według niego przewidywano: 1. Sesję naukową w seminarium w Paradyżu; 2. Uroczyste rozpoczęcie nowenny do Patronów diecezji Pięciu Braci Męczenników w Międzyrzeczu; 3. Apel Jasnogórski w katedrze gorzowskiej i czuwanie całonocne przed Obrazem Matki Bożej Częstochowskiej (Kopia Nawiedzenia); 4. Główną Msza św. dziękczynną za chrzest w Stargardzie Szcz., w kościele pw. NMP Królowej Świata; 5. Uroczystości – w miarę lokalnych możliwości – w Kołobrzegu i Kamieniu Pomorskim. Podobny scenariusz miał jeszcze być podany, jak odnotowano to w aktach władz państwowych, 23 kwietnia 1966 r. na konferencji rejonowej w Szczecinie – uroczystości milenijne miały mieć miejsce 5 listopada w Paradyżu dla księży, a 6 listopada w Stargardzie Szcz. dla ogółu wiernych. Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej: APS), PWRN, sygn. 3890, *Materiały dotyczące przebiegu konferencji księży oraz uroczystości milenijnych*, Szczecin 1966.

¹⁶ GWK (1966) 4, s. 74-77.

¹⁷ Wygłosili oni wówczas wiele bardzo radykalnych kazań, w których pojawiały się jasno formułowane zastrzeżenia w stosunku do polityki wyznaniowej ekipy Władysława Gomułki. Mówiono o braku krzyży w szkołach, laicyzacji, utrudnianiu obchodów milenijnych, a także o uniemożliwieniu przez władze państwowe pielgrzymki papieża Pawła VI do Polski, mającej być ukoronowaniem uroczystości Tysiąclecia Chrztu Polski. E. Krasucki. M. Machatek, *Obchody Milenium i Tysiąclecia na Pomorzu Zachodnim*, s. 3, (brmw).

¹⁸ K. Kozłowski, *Wokół obchodów*, s. 413.

¹⁹ G. Wejman, *Millenium w Szczecinie*, „KNOB-Niedziela” (2006) 45, s. I.

²⁰ W. Pluta, *List pasterski na Wielkanoc Tysiąclecia*, Gorzów Wlkp. dn. 28 marca 1966 r., GWK (1966) 5, s. 113-116.

odczytał zebrany list Episkopatu Polski do prymasa Stefana Wyszyńskiego, w którym Episkopat zapewniał o swej jedności z prymasem i wyrażał ubolewanie z powodu nieuzasadnionej napaści prasy, radia i telewizji pod adresem kardynała. Biskup Jeż poinformował księży o przebiegu uroczystości milenijnych w Gnieźnie²¹.

Niestety nie wszędzie udały się tridua parafialne. W dniach 1 i 2 maja zgromadziły one małą liczbę wiernych, nieco więcej 3 maja, kiedy odbyły się uroczyste procesje. Również niewielka liczba pielgrzymów udała się na uroczystości milenijne do Częstochowy (wg dany SB – pojechało tylko 200 pielgrzymów) oraz Poznania i Gniezna (wg SB – 500 osób)²².

Kolejna konferencja miała miejsce 5 września. Przybyli na nią bp W. Pluta i bp. I. Jeż. Po omówieniu spraw duszpasterskich ordynariusz podał wskazania: – Kościół wobec władz postępuje bez zmian; – Trzeba zachować wspólną linię księży, którą chce się rozbić nawet przy pomocy osoby Jana XXIII; – Rozsiewa się plotki o księżach, że pozawierali umowy, płacą czynsze za obiekty sakralne. Robi się to nie raz i tak, aby stworzyć wrażenie, że niektórzy księża żyją w zgodzie z władzami²³.

20 września 1966 r. bp. W. Pluta wystosował list pasterski do wiernych, który był protestem przeciwko przerwaniu przez władze peregrynacji obrazu²⁴ (spotkał się on z ostrą krytyką i protestami organizacji partyjnych).

W niedzielę 30 października księża odczytali list pasterski bp. W. Pluty²⁵, który wraz z tekstem bp. Ignacego Jeża *Milenium diecezji gorzowskiej – racje historyczne* stanowił materiał pomocniczy do nauk i kazań. W dniach 3-5 listopada 1966 r. odprawiono w całym ordynariacie w oparciu o wskazane pomoce „Triduum milenijne”. Odbyły się także konferencje rejonowe²⁶.

2. Milenium w głównych miastach

2.1. Szczecin

Uroczystości milenijne w Szczecinie miały miejsce 5 listopada 1966 r. (sobota). Główny gość, kard. Stefan Wyszyński, i biskupi przybyli siedmioma samochodami o godz. 17.55. Jeszcze tego samego dnia prymas Polski o godz. 10 wyjechał

²¹ E. Krasucki, M. Machałek, *Obchody Milenium*, s. 4.

²² Tamże.

²³ K. Kozłowski, *Wokół obchodów*, s. 409.

²⁴ Towarzyszący obchodom milenijnym „obraz nawiedzenia” został aresztowany 2 września 1966 r. w drodze z Warszawy na Śląsk i odstawiony na Jasną Górę, gdzie był pilnowany przez kilka lat przez posterunki milicji (przez „Szwedów”, jak ich nazywali wierni). Por. A. Micewski, *Kardynał Wyszyński Prymas i maż stanu*, t. 2, Paryż 1982, s. 259.

²⁵ W. Pluta, *List pasterski na obchód Milenium w diecezji Gorzowskiej*, Gorzów Wlkp. dn. 7 października 1966 r., GWK (1967) 1-2, s. 1-5.

²⁶ Por. ADZG, WD, nr 2487, Materiały duszpasterskie przed obchodem Milenium Chrztu Polski, lata 1964-1966; K. Kozłowski, *Wokół obchodów*, s. 407-409.

z Gniezna, wraz z bp. Janem Czerniakiem i ks. dr. Józefem Glempem, a następnie w rezydencji bp. W. Pluty w Gorzowie spożył posiłek. Po drodze prymas Polski był tłumnie i serdecznie witany w Pyrzycach²⁷ oraz w Szczecinie-Dąbiu. Według sprawozdania UdSW w Pyrzycach miało być tylko 400 osób, w Szczecinie-Dąbiu miał być witany przed dwóch dziekanów, a w Szczecinie-Zdrojach pomimo dwóch tysięcy wiernych stojących na ulicach kard. S. Wyszyński szybko udał się na centralne uroczystości do Kościoła św. Jana Ewangelisty²⁸.

Msza św. odbyła się przed absydą kościoła św. Jana Ewangelisty, gdzie gospodarzami byli księża palotyni. Plac przed kościołem był ogrodzony nowym parkanem betonowym. Wybudowano trybunę na ołtarz i dla biskupów oraz ambonę i podium dla chóru kościelnego²⁹.

Na uroczystości szczecińskie przybyło 13 biskupów: ks. kard. Stefan Wyszyński, abp Bolesław Kominek, bp Wilhelm Pluta, bp Jerzy Ablewicz, bp Stefan Bareła, bp Lucjan Bernacki, bp Jan Czerniak, bp Józef Drzazga, bp Zygfryd Kowalski, bp Jan Kulik, bp Franciszek Musiela, bp Jan Obłąk, bp Karol Pękała oraz generał paulinów o. Jerzy Tomziński. Obecni byli też ks. inf. Raiterm (przywioził relikwie św. Wojciecha) i ks. dr Józef Glemp oraz delegacje z KUL-u i ATK³⁰.

Prymasa Polski powitała delegacja młodzieży szkolnej, akademickiej i rodzin administracji – przedstawicielki Żywego Różańca. Przemówienie powitalne wygłosił również bp Wilhelm Pluta, ordynariusz gorzowski. W nim podkreślił rolę, jaką odegrał czcigodny Gość w najnowszych dziejach polskiego Kościoła, a także zwrócił uwagę, w swoim przemówieniu, na problemy polskiego Kościoła na Ziemiach Zachodnich³¹.

Następnie abp B. Kominek rozpoczął Mszę św. Prymas Polski w kazaniu pt. „Jesteśmy tutaj z dawien dawna. Rozpoczęcie uroczystości milenijnych w diecezji gorzowskiej” wypuklił wymiar historyczny tych ziem:

– Mówiąc o przeszłości, przybliżył świadków naszej 10-wiekowej obecności: osobę św. Wojciecha, którego relikwie były obecne podczas milenijnych uroczystości w diecezjach pierwszej metropolii gnieźnieńskiej, tj. Krakowie, Wrocławiu i ordynariacie gorzowskim, Pięciu Męczenników Międzyrzeckich, których relikwie zostały przekazane do Międzyrzecza i św. Brunona z Kwer-

²⁷ Na chwilę wszedł do kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, parafii św. Ottona. APS, WdSW, *Materiały dotyczące przebiegu konferencji księży oraz uroczystości religijnych*, w: PWRN, sygn. 3890, *Materiały dotyczące przebiegu konferencji księży oraz uroczystości milenijnych*, Szczecin 1966, s. 3.

²⁸ APS, UdSW, *Materiały dotyczące przebiegu konferencji księży oraz uroczystości religijnych*, w: PWRN, sygn. 3890, *Materiały dotyczące przebiegu konferencji księży oraz uroczystości milenijnych*, Szczecin 1966, s. 3-4.

²⁹ Tamże.

³⁰ Por. *Duchowni przyjechali w siedmiu samochodach*, GWK (1967) 1-2, s. 8.

³¹ E. Krasucki, M. Machałek, *Obchody Milenium*, s. 5.

furtu, który napisał żywot Męczenników Polskich, a także św. Stanisława ze Szczepanowa oraz św. Stanisława Kostkę. Mówił też o pierwszych władcach Polski, przywołując czasy ich rządów i wkłady w te ziemie;

- Mówiąc o teraźniejszości, podkreślił cud wiary i jedność w imię Trójcy Świętej. Prymas wskazał tutaj na radość obchodów milenijnych;
- Mówiąc o przyszłości, zatrzymał się nad wezwaniem: „Czyńcie sobie ziemię poddaną”. Prymas Polski pragnął, aby czynić to w imię nauczania Soboru Watykańskiego II – w duchu wzajemnego poszanowania³².

Mocno również wypuklił te słowa: „[...] jest rzeczą roztropną stojąc na Ziemi Szczecińskiej, odwoływać się do dawnych świadectw, abyśmy pamiętali, że nie jesteśmy tutaj ani dzisiejsi, ani wczorajsi, jesteśmy tutaj z dawien dawna [...]. Jesteśmy tutaj, dlatego tak licznie, niemal wszyscy bez wyjątku, aby nasza obecność była znakiem jedności w wierze, w miłości i w nadziejach, a zarazem znakiem naszej postawy i nadziei, którą łączymy z Ziemią Szczecińską, Gorzowską i Kołobrzeską, patrząc spokojnie w przeszłość, którą kieruje Stworzyciel nieba i ziemi. Pan ludów i narodów”³³.

Na zakończenie kazania (wg UdSW trwało ono 40 minut) prymas S. Wyszyński nawiązał do pamiętnego roku 1952 mówiąc: „«Kardynał Szczeciński» – bardzo Wam dziękuje, Dzieci Boże ze Szczecina, Gorzowa i Kołobrzegu, za waszą obecność, za braterską wspólnotę i za nadzieję, które nas wszystkich ożywiają i wspólnie prowadzą za Bogurodzicą Dziewicą, w Wiary nowe Tysiąclecie”³⁴.

Po podziękowaniach ze strony bp. W. Pluty i ks. prał. Zygmunta Szelażka, kard. S. Wyszyński wraz z biskupami udał się ok. 20.10 na plebanię parafii Świętej Rodziny.

Ks. prałat w szczególny sposób wyraził swoją wdzięczność prymasowi Polski oraz obecnym biskupom, nie zapomniał także o władzach miasta, dziękując im za *ludzki i humanitarny stosunek do uroczystości*³⁵. Podczas przejazdu wierni licznie zgromadzeni wzdłuż wszystkich ulic, którymi przejeżdżał samochód z kard. S. Wyszyńskim, reagowali bardzo żywiołowo, śpiewając pieśni kościelne i patriotyczne. Natomiast w sprawozdaniu UdSW odnoto-

³² Archiwum Instytutu Prymasowskiego Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie (dalej: AIPSKWW), *Jesteśmy tutaj z dawien dawna, Rozpoczęcie uroczystości milenijnych diecezji gorzowskiej*, Szczecin 5 listopada 1966 r. (mps); S. Wyszyński, *Na szlaku Tysiąclecia*, Warszawa 1996, s. 317-322.

³³ *Millenium Diecezji Gorzowskiej*, GWK (1967) 1-2, s. 12-14.

³⁴ Tamże, s. 15.

³⁵ APS, WdSW, *Ocena uroczystości milenijnych odbytych w Szczecinie w dniach 5 i 6 listopada 1966 r.* w: PWRN, sygn. 3890, *Materiały dotyczące przebiegu konferencji księży oraz uroczystości milenijnych*, Szczecin 1966, s. 1-5.

wano, że na ulicach, którymi przejeżdżał, nikt go nie oczekiwał, a przed budynkiem plebanii powitały go tylko 3 osoby (w oryginale podkreślone)³⁶.

Podczas wieczerzy młodzież akademicka wykonywała śpiewy duvalowskie. Po serdecznym pożegnaniu ks. kard. S. Wyszyński wyjechał ze Szczecina o godz. 21.30. W sprawozdaniach UB nie znajdujemy informacji o pożegnaniu kardynała przez wiernych.

W Szczecinie, mimo stworzenia konkurencyjnych imprez milenijnych przez władze państwowe³⁷, na spotkanie z prymasem Polski przyszło – jak to sam odnotował kard. Wyszyński – ponad 80 000 osób³⁸; władze wojewódzkie zaniżyły celowo tę liczbę do 25 000 wiernych³⁹.

2.2. Gorzów Wlkp.

Centralna Msza św. milenijna odbyła się 6 listopada o godz. 11.00⁴⁰ na placu przed gorzowską katedrą⁴¹. Razem z księdzem prymasem S. Wyszyńskim uczestniczyło w niej 50 biskupów z całej Polski⁴². Po powitaniu prymasa Polski przez proboszcza katedry ks. Władysława Sygnatowicza, przy dźwiękach orkiestry uroczyste wniesiono relikwie św. Wojciecha i Pięciu Braci Męczenników Polskich na ołtarz polowy. Mszy św. przewodniczył bp W. Pluta, który też skierował słowa powitania do zebranych. Następnie odczytano telegram papieża Pawła VI skierowany do uczestników uroczystości milenijnych w Go-

³⁶ APS, UdSW, *Ocena uroczystości milenijnych odbytych w Szczecinie w dniach 5 i 6 listopada 1966 r.*, w: PWRN, sygn. 3890, *Materiały dotyczące przebiegu konferencji księży oraz uroczystości milenijnych*, Szczecin 1966, s. 5-6.

³⁷ APS, UdSW, *Ocena uroczystości milenijnych odbytych w Szczecinie w dniach 5 i 6 listopada 1966 r.*, w: PWRN, sygn. 3890, *Materiały dotyczące przebiegu konferencji księży oraz uroczystości milenijnych*, Szczecin 1966, s. 5-6; E. Krasucki. M. Machalek, *Obchody Milenium*, s. 6; T.A. Sikorski, *Milenium 1966 na Pomorzu Zachodnim (2)*, „KNOB-Niedziela” (2000) 46, s. I.

³⁸ K. Kozłowski, *Wokół obchodów*, s. 415. G. Wejman, *Millenium w Szczecinie*, „KNOB-Niedziela” (2006) 45, s. III.

³⁹ T.A. Sikorki, *Milenium*, s. I.

⁴⁰ Uroczystości milenijne rozpoczęły się już 5 listopada w katedrze gorzowskiej w godzinach popołudniowych. Po powitaniu przez bp. I. Jeża rozpoczęła się o godz. 18.00 Msza św., której przewodniczył bp. Edmund Nowicki z Gdańska, pierwszy administrator apostolski tych ziem po II wojnie światowej. Homilię wygłosił bp pomocniczy Aleksander Mościcki z Łomży. Po Mszy św. rozpoczęła się trwająca całą noc adoracja Najświętszego Sakramentu. O północy sprawował Mszę św. i wygłosił słowo Boże bp pomocniczy Jan Zaręba z Włocławka. Przez całą noc kapłani spowiadali. Zwieńczeniem czuwania była Msza św. o godz. 6, którą sprawował o. Jerzy Tomziński, generał paulinów. O godz. 8 Mszę św. sprawował kard. S. Wyszyński, który skierował słowo Boże *O przedziwnej wspólnotcie domowej* do licznie zgromadzonej młodzieży. *Millenium Diecezji Gorzowskiej*, s. 17-18.

⁴¹ Pierwotnie planowano przygotowanie ołtarza polowego przy wejściu do katedry tak, by ołtarz był wkomponowany w wieżę, jednakże na takie rozwiązanie nie wyraziły zgody władze. Ołtarz powstał więc przy ścianie bocznej katedry od strony Warty. Obecnie stoi w pobliżu miejsca celebracji milenijnych pomnik sługi Bożego bp. Wilhelma Pluty.

⁴² *Millenium Diecezji Gorzowskiej*, s. 35.

rzowie Wlkp.⁴³. Kardynał Wyszyński w wygłoszonym wówczas kazaniu powiedział: „Życie społeczne możliwe jest wtedy, gdy człowiek jest należycie uszanowany, gdy jego osobowość ma zagwarantowaną wewnętrzną wolność. On sam, wspierany przez społeczność – narodową i państwową, ma decydować o swojej przyszłości, o charakterze swojego życia, o wykorzystaniu swoich wartości umysłowych, duchowych i moralnych, tych wszystkich sił, które tak bogato zgromadził Bóg w osobowości ludzkiej”⁴⁴. Mówił także o rodzinie, że jest ona podstawową komórką społeczną i religijną; młodzież zachęcał do szanowania rodziców, i aby uczyła się pilnie i rozwijała swoje zdolności i dary Boże; prosił także Boga, aby udzielił swego Ducha duchowieństwu i wiernym Kościoła gorzowskiego, aby rozwijało się w pokoju, zgodzie i pomyślności powszechnej⁴⁵. Po Mszy św. biskup Pluta ponowił akt oddania ordynariatu w opiekę Najświętszej Maryi Panny, po czym został odśpiewany Apel Jasnogórski. Uroczystość ta zakończyła się odśpiewaniem dziękczynnego „Te Deum”. Po nich biskupi zgromadzili się na obiedzie w kurii biskupiej, a o godz. 15.30 prymas Polski wyjechał z Gorzowa Wlkp.⁴⁶

W uroczystościach wzięło udział kilka tysięcy wiernych (kościelne źródła mówią o 70 tys. wiernych)⁴⁷. Sam prymas Polski wielkość zgromadzenia ocenił na ponad 50 tys. osób. Wielu z uczestników uroczystości usadowiło się na dachach okolicznych domów⁴⁸. Władze zaniżyły liczbę obecnych uczestników tych uroczystości do 18 tys.⁴⁹

⁴³ D.A. Rymar, *Gorzów Wielkopolski w latach 1945-1998. Przemiany społeczno-polityczne*, Szczecin-Gorzów Wlkp. 2005, s. 277. Kard. Ciagnani nadesłał depezę z apostolskim błogosławieństwem papieża Pawła VI: „Jego Ekscelencja Ks. Biskup Wilhelm Pluta. Gorzów. Ojciec św., Najdostojniejszemu Kardynałowi Wyszyńskiemu, Tobie i wszystkim Biskupom oraz wszystkim poszczególnym kapłanom, zakonnikom, zakonnicom i wiernym, którzy będą brać udział w uroczystościach w Gorzowie życzy pożądanых łask z nieba i z całego serca udziela Swego Apostolskiego Błogosławieństwa. Kardynał Ciagnani”. Por. *Millenium Diecezji Gorzowskiej*, s. 27.

⁴⁴ *Millenium Diecezji Gorzowskiej*, s. 27-34. AIPSKWW, „Czyńcie sobie ziemię poddaną”. Podczas głównej uroczystości milenijnej diecezji gorzowskiej, Gorzów Wielkopolski 5 listopada 1966 r., s. 322-330, (mps).

⁴⁵ *Millenium Diecezji Gorzowskiej*, s. 27-34. AIPSKWW, „Czyńcie sobie ziemię poddaną”. Podczas głównej uroczystości milenijnej diecezji gorzowskiej, Gorzów Wielkopolski 5 listopada 1966 r., s. 322-330, (mps).

⁴⁶ S. Wyszyński, *Zapiski milenijne. Wybór z dziennika „Pro memoria” z lat 1965-1967*, wybór, red. Warszawa 2001, s. 2010.

⁴⁷ *Millenium Diecezji Gorzowskiej*, s. 22; P. Socha, *Kalendarium*, w: P. Socha (red.) przy współpracy z Z. Leca, *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i północnym (1945-1995)*, Zielona Góra – Gorzów Wlkp. 1988, s. 17.

⁴⁸ S. Wyszyński, *Zapiski milenijne*, s. 209.

⁴⁹ D.A. Rymar, *Gorzów Wielkopolski*, s. 277. Poza tym władze, podczas uroczystości milenijnych zorganizowały wiele imprez kulturalnych i sportowych, które wpłynęły na obniżenie frekwencji. Na terenie ordynariatu zorganizowano bezpłatne wycieczki do kin. Zmniejszono także liczbę wagonów w pociągach, ograniczono kursy PKS, a na drogach prowadzących do Gorzowa Wlkp. zastrzono kontrole drogowe pojazdów.

2.3. Międzyrzecz

Po powrocie Międzyrzecza do Polski w 1945 r., ks. administrator E. Nowicki, ustanowił 15 sierpnia 1945 r. Pięciu Braci Męczenników Międzyrzeczkich⁵⁰ drugorzędnymi patronami administracji. 20 marca 1965 r. prymas Polski kard. Stefan Wyszyński oficjalnie uznał ten kult, zaś 1 maja tegoż roku potwierdził nadanie drugorzędnego patronatu świętych Pięciu Braci Męczenników dla ordynariatu gorzowskiego. Ksiądz bp W. Pluta zabiegał o przydzielenie małej części relikwii świętych z Kazimierza Biskupiego, gdyż w tamtym czasie nie było mowy o sprowadzeniu relikwii z Pragi⁵¹. Dekretem z 9 października 1966 r. ks. bp Antoni Pawłowski z Włocławka przekazał relikwie Pięciu Braci Męczenników dla kościoła św. Jana Chrzciciela w Międzyrzeczu⁵².

Oficjalne przekazanie relikwii odbyło się w przeddzień jubileuszu 1000-lecia chrztu Polski w ordynariacie gorzowskim w dniu 5 listopada 1966 r. w kościele św. Jana Chrzciciela w Międzyrzeczu w obecności ks. bp. Jerzego Stroby reprezentującego ordynariusza ks. bp. W. Plutę oraz w obecności 7 polskich biskupów. Wśród nich byli: ks. bp prof. Antoni Pawłowski z Włocławka, który przekazał relikwie wraz ze swoimi księżmi biskupami pomocniczymi: prof. Kazimierzem Majdańskim i Janem Zarębą, a także ks. abp dr Antoni Barniak z biskupami po-

⁵⁰ P. Socha, *Świadczenie wiary*, „Ecclesiastica” (1997) 1, s. 277.

⁵¹ ADZG, sygn. LM6, nr 1213, Parafia Międzyrzecz św. Jana, lata 1959-1969; Pismo ks. bp. I. Jeża, wikariusza generalnego do kurii biskupiej we Włocławku, znak: LM 6-17/65, z dn. 20.10.1965 r. Ksiądz biskup wspomina, że diecezja uzyskała od Stolicy Apostolskiej zatwierdzenie kultu Braci Męczenników Międzyrzeczkich, jako patronów diecezji i obchodzi ich święto 12 listopada. Odpowiedź pozytywna przysłała już 27 października. Por. ADZG, sygn. LM6, nr 1213, Parafia Międzyrzecz św. Jana, lata 1959-1969; Pismo wikariusza generalnego do kurii biskupiej w Gorzowie, znak: Nr 4424, z dn. 27.10.1965 r.

⁵² ADZG, sygn. LM6, nr 1213, Parafia Międzyrzecz św. Jana, lata 1959-1969; Dekret znak: Nr 4329, z dn. 9.10.1966 r., ks. bp. A. Pawłowskiego, biskupa włocławskiego, przekazania części relikwii Świętych Pięciu Braci Męczenników z kościoła parafialnego w Kazimierzu Biskupim w diecezji włocławskiej do kościoła parafialnego w Międzyrzeczu diecezji gorzowskiej. W dekrete czytamy m.in.: „Do niedawna było ogólne przekonanie, że zarówno życiem, jak i śmiercią (Pięciu Braci Męczenników) związani byli z Kazimierzem Biskupim. Dzisiejsi badacze naszych dziejów utrzymują raczej, że miało to miejsce w Międzyrzeczu Wielkopolskim, na terenie obecnej diecezji gorzowskiej (...) Sacrum Poloniae Millennium stało się okazją ku temu, że cześć Pięciu Braci Męczenników podejmuje się odświeżyć, utrwalić i szerzyć diecezja gorzowska (...) Biskup Ordynariusz Gorzowski odniósł się do mnie o przekazanie części relikwii Świętych Pięciu Braci Męczenników, znajdujących się w kościele parafialnym w Kazimierzu Biskupim, dla kościoła parafialnego w Międzyrzeczu. Ci bowiem Męczennicy są patronami diecezji gorzowskiej (...) Dzielę się naszym skarbem z tym piastowskimi ziemiami po tylu wiekach odzyskanymi”. Relikwie zawierały część kregosłupa o wym. 3,5 cm długości, około 3 cm szerokości i około 1,5 cm wysokości. Owinięte w jedwab, zostały przewiązane taśmą i zaopatrzone pieczęcią lakową.

mocniczymi: Tadeuszem Etterem i Franciszkiem Jedwabskim⁵³. Mszy św. przewodniczył bp A. Pawłowski, a homilię wygłosił abp A. Baraniak. Uwieńczeniem obchodów było uroczyste odśpiewanie „Te Deum” i błogosławieństwo pasterskie udzielone przez zgromadzonych biskupów.

W niedzielę 6 listopada tegoż roku o godz. 7.00 abp Antoni Baraniak odprawił Mszę św. w kościele parafialnym pw. św. Jana Chrzciciela, po czym wraz z duchowieństwem udał się do Gorzowa Wlkp. na centralne uroczystości milenijne⁵⁴.

W ramach przygotowań do jubileuszu i sprowadzenia relikwii, ówczesny ks. proboszcz Andrzej Czechowicz, zebrał dokumenty i dane o świętych męczennikach oraz postawił w kościele pw. św. Jana Chrzciciela w Międzyrzeczu w 1966 r., ołtarz Pięciu Braci według projektu Czesława Woźniaka z Poznania. W ołtarzu tym widzimy wyrzeźbionych w kamieniu wapiennym Pięciu Męczenników; w tę rzeźbę jest wkomponowany relikwiarz pancerny; jest on dziełem Tyrala z Poznania⁵⁵. Dnia 2 maja 1965 r. we wsi św. Wojciech ks. prał. W. Sygnatowicz, wikariusz generalny ordynariatu gorzowskiego poświęcił ołtarz Pięciu Braci⁵⁶. Uroczystości milenijne w Międzyrzeczu przyczyniły się do ożywienia kultu Pięciu Braci Męczenników⁵⁷.

2.4. Kamień Pomorski

Uroczystości milenijne w Kamieniu Pomorskim i w Kołobrzegu zostały podane do wiadomości duchowieństwa okólnikiem kurii gorzowskiej z dniem 10 maja 1967 r. Takie zwlekanie z terminem, było podyktowane możliwościami czasowymi prymasa Polski⁵⁸. Ten pobyt ściśle wiązano z osobą św. Ottona z Bambergu – patrona Pomorza. W tym celu kuria zobligowała księży do trzy-

⁵³ Archiwum Parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Międzyrzeczu (dalej: APJM), Kronika parafii, t. 1, lata 1945-1970. Uroczystości poprzedziły tygodniowe rekolekcje wygłoszone przez ojców redemptorystów.

⁵⁴ *Millenium Diecezji Gorzowskiej*, s. 16-17.

⁵⁵ ADZG, sygn. LM6, nr 1214, Parafia Międzyrzecz, lata 1966-1991, Inwentarz parafii św. Jana Chrzciciela w Międzyrzeczu Wlkp.; APJM, Kronika parafii, t. 1, lata 1945-1970. Wykonanie projektu ołtarza kosztowało parafię 100 tys. złotych. Ofiary z kolędy w 1963 r. stanowiły początek funduszu na rzecz budowy ołtarza.

⁵⁶ APJM, Kronika parafii, t. 1, lata 1945-1970.

⁵⁷ Prymas Polski kard. S. Wyszyński wydał dekret ustanawiający świętych Benedykta, Jana, Mateusza, Izaaka i Krystyna drugorzędnymi patronami kościoła pw. św. Jana Chrzciciela w Międzyrzeczu. Por. APJM, Dekret, nr 1756, dnia Warszawa 1 maja 1965 r. Innym dekretem ks. prymas S. Wyszyński zezwolił na odprawianie Mszy św. wotywnej o Pięciu Braciach Międzyrzeczkich. Por. APJM, Dekret, nr 1178, Warszawa dnia 20 marca 1965 r.

⁵⁸ T. Ceynowa, *Pobyt prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego na terenie diecezji koszalińsko-kołobrzeszkiej*, w: *Stefan kardynał Wyszyński. Pamięć i wdzięczność na Pomorzu Zachodnim*, A. Ziejewski i G. Wejman (red.), Szczecin 2013, s. 184.

krotnego odczytania z ambon (18, 25 i 28 czerwca) zachęty dla wiernych o jak najliczniejsze przybycie⁵⁹.

Do Kamienia Pomorskiego prymas Polski kard. Stefan Wyszyński przybył w sobotę 1 lipca 1967 r. Droga prowadziła z Gniezna przez Gorzów Wlkp. Ze stolicy prymasowskiej kardynał wyruszył wraz z bp. L. Biernackim i ks. prał. Padaczem o godz. 10. O godz. 13.30 w Gorzowie Wlkp. w swojej rezydencji bp W. Pluty witał gości. Byli tam już obecni: abp Antoni Baraniak z Poznania, abp Bolesław Kominek i bp pomocniczy Paweł Latusek z Wrocławia, bp Franciszek Jop z Opola, biskup koadiutor katowicki Herbert Bednorz, bp pomocniczy Bernard Czapliński z Pelplina, bp Jerzy Stroba i Ignacy Jeż z Gorzowa⁶⁰. Podczas obiadu prymas wygłosił krótkie przemówienie. O godz. 15 wszyscy udali się do Kamienia Pomorskiego. Tutaj w konkatedrze pw. św. Jana Chrzyciela o godz. 18.00 prymasa Polski powitał bp W. Pluta i ks. Roman Kostynowicz, proboszcz parafii św. Ottona⁶¹. Biskup Pluta w długim przemówieniu mówił o Soborze Watykańskim II i encyklice Pawła VI, a także podkreślił *odwieczną polskość i niezaprzeczalne prawa do tych ziem tutejszych mieszkańców*⁶². Mszę św. odprawił arcybiskup wrocławski Bolesław Kominek, a słowo Boże wygłosił ksiądz prymas⁶³. Świątynia kamieńska, która zdolna jest pomieścić ok. 5 tys. osób, tego dnia przygarnęła ponad 6 tys. wiernych; stanowili ich mieszkańcy Kamienia a także: Chojny, Gryfic, Nowogardu i Świdwina⁶⁴. Prymas Polski, który przemawiał z barokowej ambony, dostał mocnej chryпки, jednakże skończył kazanie. Zaraz po kazaniu wrócił na plebanię i kurował się na uroczystości niedzielne. Goście noc spędzili na kamieńskiej plebanii. W niedzielę rano prymas Polski odprawił w konkatedrze Mszę św. o godz. 7.30 z krótkim przemówieniem i o godz. 9.00 udał się do Kołobrzegu.

Prymas Tysiąclecia w Kronice Parafii św. Ottona w Kamieniu Pomorskim pod datą 1 lipca 1967 r. zapisał: „Na śladach przeszłości Ducha Bożego w dziejach Narodu, który wrócił po wiekach do Kamienia, Kołobrzegu i przyniósł ze sobą odnowioną w trudzie milenijnym wierność Bogu, Krzyżowi, Ewangelii i Kościołowi Rzymskiemu [...] Z wdzięcznością całujemy kamienie, dziękujemy, miłujemy, ufamy [...] Maryjo, Królowo Polski [...] przy Tobie i Twoim Synu.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ R. Kostynowicz, *Obchody Milenijne w parafii Kamień Pomorski – 1.VII.1967 r.*, GWK (1968) 12, s. 287.

⁶¹ ADZG, Kancelaria, nr 2881, Sacrum Poloniae Millenium in Kamin Pomorski 1.07.1967, album; D.A. Rymar, *Gorzów Wielkopolski*, s. 288.

⁶² E. Krasucki. M. Machalek, *Obchody Milenium*, s. 6

⁶³ Pełny tekst homilii znajduje się w Archiwum Instytutu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, *Świadectwo ducha, wody chrztu i krwi męczeńskiej w narodzie milenijnym na zakończenie uroczystości milenijnych*, Kamień Pomorski 1.07.1967 (mps).

⁶⁴ Do obecności wiernych zachęcał bp. Ignacy Jeż, obecny 22 czerwca w Gryficach na konferencji międzydekanalnej.

Drogiemu ks. Proboszczowi Katedry Kamieńskiej i jego współpracownikom wdzięczny za gościnność błogosławi z serca Stefan Kard. Wyszyński⁶⁵.

A w swoich „Pro memoria” dostojny Autor zanotował: „Stajemy przed Katedrą w Kamieniu Pomorskim. Plac jest wypełniony Ludem Bożym po brzegi, chociaż miasto niewielkie. Panuje nieco zamieszania”⁶⁶.

Niestety notatki prasowe z tamtego czasu są niezwykle skromne. Krótką informację zamieściło „Słowo Powszechne” (dziennik Stowarzyszenia PAX). Nie wspomniał o uroczystościach cieszący się w tym czasie społecznym prestiżem „Tygodnik Powszechny”, ani także wydawany przez ambitnych kamieńskich regionalistów „Rocznik Kamieński” 1967⁶⁷. Wizytę tę zaś upamiętnia czarna kamienna tablica zawieszona jest w transepcie kamieńskiej konkatedry⁶⁸.

2.5. Kołobrzeg

Uroczystości kołobrzeszkie w miały miejsce w niedzielę 2 lipca 1967 r. Do udziału w nich zaproszono wiernych z dekanatów wschodnich ordynariatu gorzowskiego: Lęborka, Bytowa, Słupska Północ i Słupska Południe, Sławna, Koszalina, Wałcza, Szczecinka i Świdwina. Biskup Pluta 8 czerwca powiadomił oficjalnie Tadeusza Makowskiego – przewodniczącego WRN w Koszalinie – o planowanych obchodach milenijnych. Proboszcz kołobrzeszkiej parafii o. Piotr Mielczarek, jako główny organizator uroczystości, zwrócił się do Wydziału Spraw Wewnętrznych PPRN o odpowiednie pozwolenia⁶⁹.

Z powodu uroczystości państwowych (turniej miast Kołobrzeg Świnoujście) prymas Polski musiał dotrzeć na miejsce celebry bocznymi ulicami. Gospodarzami miejsca byli oo. franciszkanie, którzy powitali dostojnych gości: obok prymasa Polski, abp. A. Baraniaka, L. Bernackiego z Gniezna, Czaplińskiego z Pelplina, Latuska z Wrocławia, Jopa i Wyciska z Opola oraz biskupów miejscowych. Uroczystości odbyły się przed kościołem parafialnym oo. Franciszkanów pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, gdyż w tym czasie kolegiata NMP była „Muzeum wojskowym”⁷⁰. Prymas wraz z gośćmi przybył do Kołobrzegu o godz. 10.30.

⁶⁵ Archiwum parafii pw. św. Ottona w Kamieniu Pomorskim, *Kronika parafialna*.

⁶⁶ J. M. Mazur, *Z wdzięcznością całujemy kamienie?*, „KnOiB-Niedziela” (2012), 50, s. II. Wspominał także trudnościach zdrowotnych i o przygotowaniu do uroczystości w Kołobrzegu. S. Wyszyński, *Zapiski milenijne*, Warszawa 1996, s. 258-259.

⁶⁷ J. M. Mazur, *Z wdzięcznością całujemy kamienie?*, „KnOiB-Niedziela” (2012), 50, s. II.

⁶⁸ J. M. Mazur, *Z wdzięcznością całujemy kamienie*, „KnOiB-Niedziela” (2012), 49, s. II.

⁶⁹ R. Borucki, *Ks. Prymas Stefan Wyszyński na Pomorzu Środkowym w świetle akt przechowywanych w Archiwum Państwowym w Koszalinie*, w: T. Dzwonkowski i Cz. Osękowski, *Stefan Kardynał Wyszyński wobec Ziemi Zachodnich i Północnych oraz stosunków polsko-niemieckich. W 100-lecie urodzin Prymasa Polski*, Warszawa-Poznań-Zielona Góra 2001, s. 184-185.

⁷⁰ Kołobrzeg w 1945 r. stał się celem artylerii radzieckiej, a jej ostrzał zamienił go w ruinę. Szczęśliwie ostatni pastor Paul Hinz zabezpieczył cenniejsze obiekty wystroju świątyni, część

Po powitaniu przez bp. W. Plutę⁷¹ Mszę św. o godz. 11.00 celebrował abp A. Baraniak, a kazanie wygłosił prymas Polski⁷²; czynił to z wielkim trudem, bo miał jeszcze chrypkę – po kazaniu przyszedł do klasztoru i wrócił na koniec Mszy św. W homilii nazwał kolegiatę kołobrzeską symbolem jedności Pomorza Zachodniego z Kościołem i Polską. „Gdy patrzę na stojącą kolegiatę widzę dużą wyrwę pomiędzy prezbiterium a wieżą, podobną do wyrwy, jaką spowodował protestantyzm na tych ziemiach. Ale jak tamta wyrwa spowodowana przez protestantyzm zniknęła, tak należy żywić nadzieję, że wyrwa w kolegiacie kołobrzeskiej również zniknie, kolegiata doczeka się swojej odbudowy i rehabilitacji i służyć będzie swemu przeznaczeniu – chwale Bożej”⁷³. Powiedział też, że „Naród Polski dochował wierności Bogu, krzyżowi, Ewangelii i Kościołowi dzięki takiej ofiarnej pracy kapłanów i w tej diecezji gorzowskiej, gdzie praca kapłanów jest szczególnie trudna, a którym to kapłanom należy się za to specjalne słowa uznania”⁷⁴. Po uroczystym *Te Deum* dziękowali bp Pluta i o. prowincjał Lutosław Pieprzycki.

W uroczystościach tych wzięło udział kilka tysięcy osób. Księża w rozmowach z oficerami SB podawali liczbę od 6 do 70 tys. uczestników, natomiast ks. dziekan A. Wołek-Waślawski z Człuchowa w kazaniu z dnia 9 lipca 1967 r. mówił o 25 tys. wiernych⁷⁵. Po Mszy św. odbył się obiad na plebanii, a następ-

z nich poprzez ewakuację do wiejskich kościółków poza miastem. Ruinie po wojnie groziło rozebranie. Uratowało świątynię przekazanie w 1957 r. prezbiterium Kościołowi oraz wykorzystanie pozostałej części jako Muzeum Oręża Polskiego. Otwarto je 8 maja 1966 r. W jej odbudowanej wieży na trzech poziomach znajdowały się wystawy dotyczące historii militarnej regionu. Na koniec wychodziło się na taras widokowy. W dole widać było odbudowane prezbiterium, ale też zrujnowane mury pięcionawowego korpusu. W 1974 r. całą świątynię oddano na miejsce kultu. Odbudowę, która trwała od 1974 do 1985 r., poprowadził ks. prał. Józef Słomski. Świątynia stała się konkatedrą dla utworzonej w 1972 r. diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. W 1979 r. przywrócono jej funkcję kolegiaty. W 1986 r. papież Jan Paweł II podniósł ją do godności Bazyliki Mniejszej. Kołobrzaska bazylika już swoim zewnętrznym wyglądem wzbudza zainteresowanie. Ma 69 m długości i 42 m szerokości. Największy podziw budzi masyw wieży wznoszący się na wysokość 74 m. Jest unikalny w swojej monumentalności. Powstał w końcu XV wieku, gdy dwie wieże połączono w jeden masywny blok wieżowy

⁷¹ Biskup Pluta powiedział m.in.: Nie chcemy władzy ziemskiej, i władzy ziemskiej nie zagrażamy lecz chcemy służyć ludzkości, gdyż zadanie Kościoła, to służba człowieka”. P. Mielczarek, *Obchody Milenijne w parafii Kołobrzeg – 2.VII.1967 r.*, GWK (1968) 12, s. 289.

⁷² K. Kozłowski, *Wokół obchodów*, s. 415.

⁷³ P. Mielczarek, *Obchody Milenijne w parafii Kołobrzeg*, s. 288-290. Pełny tekst homilii znajduje się w AIPKSWW, *Opatrzność Boża nigdy się nie myli. Zakończenie uroczystości milenijnych*, Kołobrzeg 2.07.1967 (mps) oraz w książkach: S. Wyszyński, *Na szlaku Tysiąclecia*, Warszawa 1996, s. 388-293 i T. Ceynowa, *Pobyty prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego na terenie diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, w: *Stefan kardynał Wyszyński. Pamięć i wdzięczność na Pomorzu Zachodnim*, A. Ziejewski i G. Wejman (red.) Szczecin 2013, s. 202-208.

⁷⁴ P. Mielczarek, *Obchody Milenijne w parafii Kołobrzeg*, s. 290.

⁷⁵ Por. R. Borucki, *Ks. Prymas Stefan Wyszyński*, s. 190-191. Władze podały liczbę 5 tys. uczestników.

nie goście o godz. 14.30 udali się przez Piłę, Wągrowiec do Gniezna; powrót miał miejsce o godz. 18.

3. Przeszkody w przygotowaniu i przebiegu milenium⁷⁶

Rozpoczynające się w kwietniu 1966 r., kościelne obchody Milenium Chrztu Polski były nieustannie zakłócanie przez komunistów⁷⁷.

Ważnym krokiem, który wręcz osiągnął apoguem konfliktu państwo-Kościół było „Orędzie” biskupów polskich do ich niemieckich braci w Chrystusowym urzędzie pasterskim z 18 listopada 1965 r.⁷⁸ Władze PRL irytował sposób przedstawienia stosunków polsko-niemieckich, a szczególnie zdanie: „udzielamy przebaczenia i prosimy o przebaczenie”. Orędzie stało się pretekstem do kolejnego ataku władz państwowych na episkopat Polski⁷⁹. Organizowano w całym kraju tzw. „spontaniczne” zebrania pod hasłem „Nie przebaczymy”! Potępiano na nich stanowisko episkopatu w sprawie „Orędzia”. Najbardziej był atakowany – obok prymasa Polski i abp Karol Wojtyła oraz abp Bolesław Kominek z Wrocławia, autor tego orędzia. We Wrocławiu nawet dzieci w przedszkolu obruszały się na arcybiskupa B. Kominka. Pojawiły się też roje autorytetów moralnych, które zwalczały arcybiskupa za „mieszanie się” w sprawy polityczne. W 1970 r. stało się wokabularzem do rozmów polsko-niemieckich, zakończonych porozumieniem między Polską a Niemcami Zachodnimi.

8 lutego 1966 r. przewodniczący PWRN w Zielonej Górze J. Lembas, na polecenie władz centralnych, przeprowadził rozmowę z bp. W. Plutą. Chciał wysondować jego stanowisko; biskup J. Stroba należał – obok ks. bp. J.K. Kowalskiego (Pelplin) do konsultantów abp. B. Kominka, autora orędzia⁸⁰. Ze strony niemieckiej konsultantami byli: kard. J. Döpfner, bp F. Hengsbach, bp O. Spülbeck oraz politycy z Wehnerem na czele. Przewodniczący PWRN J. Lembas, sugerował w podtekście, że postępowanie Episkopatu Polski zagra-

⁷⁶ W celu właściwego przygotowania obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego władze powołały Komisję Partyjno-Rządową ds. Uroczystości Tysiąclecia na czele z sekretarzem KC PZPR Władysławem Wichą. Komisja zajęła się m.in. utrudnianiem udziału wiernych w uroczystościach milenijnych. Na szczeblu wojewódzkim utworzono specjalne zespoły koordynacyjne ds. kleru. Por. A. Dudek, *Państwo i Kościół*, s. 196-207.

⁷⁷ W celu właściwego przygotowania obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego władze powołały Komisję Partyjno-Rządową ds. Uroczystości Tysiąclecia na czele z sekretarzem KC PZPR Władysławem Wichą. Komisja zajęła się m.in. utrudnianiem udziału wiernych w uroczystościach milenijnych. Na szczeblu wojewódzkim utworzono specjalne zespoły koordynacyjne ds. kleru. Por. A. Dudek, *Państwo i Kościół*, s. 196-207.

⁷⁸ *Orędzie biskupów polskich*, s. 362.

⁷⁹ *Orędzie* ujmowane było przez władze tylko w aspekcie politycznym, zupełnie pominięto najważniejszy jego aspekt – moralny.

⁸⁰ *Orędzie* zredagował tylko ks. abp B. Kominek w Rzymie w 1965 r. Nikt mu nie pomagał w redakcji. P. Raina, *Kardynał Wyszyński*, t. 6, s. 11.

za stosunkom PRL z ZSRR. Ksiądz biskup przekonywał, że „nie jest w interesie Polski przeciwstawianie się Związkowi Radzieckiemu”, uważał jednak, że „przebaczenie i polityka to są dwa różne światy”. Wyjaśnił mu, że list został napisany w duchu przebaczenia chrześcijańskiego⁸¹. Do 12 kwietnia 1966 r. władze administracji terenowej w ordynariacie gorzowskim przeprowadziły rozmowy z 144 kapłanami. Przeciw orędziu wypowiedziało się 88 z nich, a niejasnych odpowiedzi udzieliło 10 księży⁸².

Gdy chodzi o przebieg uroczystości milenijnych, to władze chcąc zdezorganizować kościelne uroczystości, organizowały w tym samym czasie i miejscu konkurencyjne imprezy. Zastraszały społeczeństwo wizją kar za uczestnictwo w ceremoniach kościelnych. Przewodniczący Rady Państwa Edward Ochab odmówił w marcu 1966 r. akceptacji przyjazdu papieża Pawła VI na uroczystości milenijne do Częstochowy. W kolejnych miesiącach roku milenijnego utrudnienia ze strony władz potęgowały się, aż do „uwięzienia” we wrześniu 1966 r. obrazu Matki Bożej Częstochowskiej⁸³. Biskup Pluta wystosował 20 września 1966 r. do diecezjan na ten temat protest w postaci listu pasterskiego; *Wobec zaistniałych faktów zmuszony jestem jako biskup zaprotestować i upomnieć się o prawa zagwarantowane przez ustawy państwowe*⁸⁴. List odczytany we wszystkich parafiach spotkał się z ostrą reakcją i protestami organizacji partyjnych kilku większych zakładów województwa zielonogórskiego, np. w kurii gorzowskiej pojawiły się kilkudziesięciuosobowe delegacje z 70 zakładów zielonogórskich (m.in. Zaodrzańskich Zakładów Przemysłu Metalowego im. M. Nowotki, Oddziału Związku Nauczycielstwa Polskiego, środowiska lekarskiego) i gorzowskich (m.in. GZWS „Stilon”, Studium Nauczycielskiego, Zakładów Mechanicznych) domagające się spotkania z biskupem, których jednak im odmówiono, czy

⁸¹ T. Dzwonkowski, *Polityka lokalnych władz*, s. 139-140.

⁸² D.A. Rymar, *Gorzów Wielkopolski*, s. 269. R. Borucki (*Ks. Prymas Stefan Wyszyński na Pomorzu Środkowym w świetle akt przechowywanych w Archiwum Państwowym w Koszalinie*, w: T. Dzwonkowski i Cz. Osękowski, *Stefan Kardynał Wyszyński wobec Ziemi Zachodnich i Północnych oraz stosunków polsko-niemieckich. W 100-lecie urodzin Prymasa Polski*, Warszawa-Poznań-Zielona Góra 2001, s. 182) podaje, że w lutym 1966 r. SB sporządziła Informację dotyczącą rozmów z księżmi proboszczami parafii rzymskokatolickimi województwa koszalińskiego na temat orędzia. Z polecenia UsDW przewodniczący powiatowych rad narodowych i kierownicy WdSW przeprowadzili od 18 grudnia 1965 do 10 lutego 1966 r. łącznie 118 takich rozmów. Według SB stanowisko pozytywne (dezaprobatę wobec orędzia) zajęło 25 kapłanów w tym 5 dziekanów; uchyliło się od zajęcia stanowiska 52 księży, w tym 6 dziekanów. Na rozmowy nie przybyło 4 administratorów.

⁸³ Towarzyszący obchodom milenijnym „obraz nawiedzenia” został aresztowany 2 września w drodze z Warszawy na Śląsk i odstawiony na Jasną Górę, gdzie był pilnowany przez kilka lat przez posterunki milicji (przez „Szwedów”, jak ich nazywali wierni). Por. A. Micewski, *Kardynał Wyszyński Prymas i mał stanu*, t. 2, Paryż 1982, s. 259.

⁸⁴ D.A. Rymar, *Gorzów Wielkopolski*, s. 275.

też delegacje Frontu Jedności Narodowego odwiedziły 12 dziekanów i 25 księży proboszczów z pouczeniem o niewłaściwej postawie biskupa⁸⁵.

Władze utrudniały również wiernym wyjazdy na centralne uroczystości kościelne w Częstochowie, Gnieźnie i Poznaniu⁸⁶.

Podobnie rzecz się miała w ordynariacie⁸⁷. Zmniejszano także liczbę wagonów w pociągach, ograniczano kursy PKS.

Ale przede wszystkim, aby odciągnąć wiernych od udziału w obchodach milenijnych w 1966 i 1967 r., władze państwowe zorganizowały alternatywne „imprezy świeckie”: akademie, występy artystyczne i zawody sportowe. Organizowano też bezpłatne wycieczki do kin.

Władze komunistyczne czyniły wszystko, aby osłabić wymiar tej uroczystości. W Szczecinie dla młodzieży akademickiej zorganizowano wmurowanie kamienia węgielnego pod pomnik Żołnierza, we „wszystkich średnich szkołach odbywały się wieczornice i zabawy taneczne. W zakładach pracy odbywały się akademie i wieczornice połączone z wręczaniem nagród i wyróżnień” – informuje sprawozdanie. Punktem kulminacyjnym świeckich imprez milenijnych była, otwarta o godzinie 19.00 w gmachu Filharmonii Szczecińskiej, akademie z okazji 49. rocznicy Rewolucji Październikowej. Władza była dumna z organizowanych z „wielką pompą” akademii, odczytów, capstrzyków. Poza tym ułożyło na dzień 5 i 6 listopada atrakcyjny program telewizyjny oraz atrakcyjny repertuar filmowy szczecińskich kin, zabawy taneczne nie wykorzeniły „wiary ojców” z serc przynajmniej części szczecinian. Łudzone przez władzę społeczeństwo doskonale wiedziało, że wszelkie starania aktywu partyjnego są blichtrzem, a kolos na glinianych nogach zdaje się kruszyć⁸⁸. Ta ich porażka znalazła odbicie w sprawozdaniu, w którym specjalnie zaniżono liczę uczestników do 25 tys. Stwierdzono nawet, że w końcowych momentach uroczystości pozostało na miejscu około 10 tys. ludzi.

⁸⁵ Tamże.

⁸⁶ Działania te okazały się jednak mało skuteczne. W sprawozdaniu PWRN w Szczecinie znajduje się informacja, że w całym województwie nie złożono żadnego wniosku o zezwolenie na pielgrzymkę do Częstochowy ani innych miejsc centralnych uroczystości. Niemniej odbywały się wyjazdy prywatne. Według tego sprawozdania wynika, że na stacji kolejowej w Szczecinie bilety do Częstochowy kupiło czterysta osób, ale wielu podróżnych kupiło właściwy bilet dopiero na stacji poza miastem. Szacowano, że z parafii miejskich wyjechało średnio od dziesięciu do dwudziestu osób, a z parafii wiejskich od trzech do dziesięciu osób. Natomiast z województwa koszalińskiego, jak wynika z raportów SB, do Częstochowy pojechało zaledwie dwieście osób, a do Gniezna ok. pięciuset. E. Krasucki. M. Machałek, *Obchody Milenium*, s. 4.

⁸⁷ W listopadzie na główne uroczystości diecezjalne do Gorzowa udało się wg sprawozdania PWRN w Szczecinie ok. tysiąca osób, w większości z południowych powiatów województwa. Natomiast z województwa koszalińskiego, jak wynika z raportów SB, do Gorzowa Wlkp. ok. pięciuset. E. Krasucki. M. Machałek, *Obchody*, s. 4.

⁸⁸ T.A. Sikorski, *Milenium 1966 r. na Pomorzu Zachodnim*, „KniOib-Niedziela” (2006) 45, s. I.

Nadto w 1966 r. w województwie szczecińskim postępowania karne wszczęto w stosunku do 3 księży, aresztowano jednego, na kolegium orzekające skierowano 6 wniosków, a za odmowę prowadzenia ksiąg inwentarzowych wydziały finansowe ukarały 19 księży. Pracowitość funkcjonariuszy SB zaowocowała 102 tzw. rozmowami profilaktycznymi z ludźmi związanymi z obchodami milenijnymi, w tym z 47 księżmi. A nawet kierownictwo szczecińskiej SB napisało: „Oceniamy, że w 1966 r. nastąpił dalszy postęp w przechodzeniu księży na pozycje lojalne wobec państwa”⁸⁹.

W przypadku uroczystości milenijnych w Gorzowie Wlkp. zaostrożono kontrole drogowe pojazdów jadących w tym kierunku⁹⁰. Nie pozwolono także ks. prob. Stanisławowi Rukaszowi z Kłodawy na zorganizowanie pieszej pielgrzymki na uroczystości w Gorzowie Wlkp. W ramach środków represyjnych wobec „wrogiego kleru” zastosowano kary: siedem spraw księży skierowano do sądów, 13 do kolegiów orzekających, w stosunku do trzech osób podjęto postępowanie egzekucyjne oraz przeprowadzono 77 rozmów ostrzegających, w tym 52 z księżmi⁹¹. Nadto Dyrekcja Okręgowej Poczty i Telegrafów w Poznaniu zażądała od organizatorów uroczystości milenijnych zdjęcia instalacji radiofonicznej, przez którą była nagłaśniana Msza św., gdyż nie uzyskali oni zgody na jej zainstalowanie. Na jednym z budynków blisko katedry zawieszono transparent z hasłami o treści: „Niech żyje socjalizm” i „Niech żyje wielka partia Lenina i KPZR”⁹². Również po uroczystościach w prasie gorzowskiej nie ukazała się ani jedna wzmianka o nich. A sama zielonogórska SB w raporcie wyrażała zadowolenie z podejmowanych akcji: „Zasadniczym elementem, który miał decydujący wpływ na obniżenie planowanej frekwencji w czasie uroczystości milenijnych, była szeroko stosowana przez czynniki polityczno-administracyjne akcja profilaktyczna. Podjęcie tego rodzaju przeciwdziałania było możliwe dzięki operacyjnej Służbie Bezpieczeństwa w zakresie rozeznania i informowania o czynionych zamiarach organizacyjnych kleru”⁹³.

Odnotowano również wrażenia z uroczystości gorzowskich: „Proboszcz parafii Szczaniec ks. Ryszard Król oświadczył publicznie, że Prymas Wyszyński w kazaniu wygłoszonym w Gorzowie przycisnął komunistów do muru i dał im należną odprawę, a równocześnie wykazał głęboki patriotyzm”⁹⁴.

Władze bezpieczeństwa województwa koszalińskiego przygotowały obszerną 20-stronicową analizę zaangażowania wiernych w uroczystości milenij-

⁸⁹ K. Kozłowski, *Wokół obchodów*, s. 411.

⁹⁰ D.A. Rymar, *Gorzów Wielkopolski*, s. 278.

⁹¹ Tamże.

⁹² Tamże.

⁹³ Tamże.

⁹⁴ M. Szyłko, *Ks. Prymas Stefan Wyszyński na ziemi lubuskiej w świetle akt przechowywanych w Archiwum Państwowym w Zielonej Górze*, w: T. Dzwonkowski i Cz. Osękowski, *Stefan Kardynał Wyszyński wobec Ziemi Zachodnich i Północnych oraz stosunków polsko-niemieckich. W 100-lecie urodzin Prymasa Polski*, Warszawa-Poznań-Zielona Góra 2001, s. 237.

ne. Stwierdzono w niej, że „realizacja wytycznych hierarchii kościelnej (...) w pewnym stopniu uaktywniła działalność kleru rzymskokatolickiego. (...) O uaktywnieniu działalności kleru świadczy fakt zarejestrowania przez SB w 1966 r. 40 wrogich wystąpień oraz 20 wystąpień aktywu klerykalnego, co w porównaniu do 1965 r. stanowi czterokrotny wzrost. (...) Fakty takie notowano przede wszystkim wśród księży młodych”⁹⁵.

Natomiast co do samych uroczystości w Kołobrzegu to już 16 kwietnia 1967 r. Sekretariat KW zatwierdził opracowany przez Wydział Administracyjny KW 6-stronicowy *Plan zamierzeń związanych z uroczystościami kościelnymi w Kołobrzegu w dniu 2 I 1967 r.* oznaczony klauzulą *Tajne specjalnego znaczenia*⁹⁶. Nadto na 19 czerwca tegoż roku prezydium WRN w Koszalinie poprosiło bp. W. Plutę o przybycie w celu wyjaśnienia wszystkich spraw organizacyjnych. Do spotkania doszło 24 czerwca w Koszalinie, stronę kościelną reprezentował bp Ignacy Jeż i ks. Józef Janicki, proboszcz parafii Świętego Krzyża w Koszalinie, natomiast władze państwowe – przewodniczący WRN Tadeusz Makowski i kierownik WdSW Tadeusz Płuciennik. Spotkanie miało przebieg bardzo oficjalny i formalny. Niemniej podczas w sprawozdaniu koszalińskiego Wydziału do Spraw Wewnętrznych stwierdzono: „Organizowane w tym samym czasie imprezy rozrywkowe z udziałem popularnych w kraju zespołów «Czerwono-Czarnych», «Czarnych Beretów» oraz laureatów festiwalu opolskiego, zgromadziły około 10 tys. osób. Stąd udział młodzieży w uroczystościach kościelnych był znikomy”⁹⁷.

W Kołobrzegu, w raportach i analizach władze wysoko oceniały skuteczność podejmowanych przez siebie działań destrukcyjnych. Ugodowość hierarchów kościelnych uznano wręcz za ich kapitulację⁹⁸.

Jednakże w swoich pamiętnikach, ogłoszonych we fragmentach dopiero w 2001 r., prymas S. Wyszyński zawarł wysoką ocenę obchodów gorzowskich i działalność gorzowskiego Kościoła na terenie ordynariatu: „Jest to potężny dziś ośrodek życia kościelnego, którego nie można nazywać inaczej, tylko diecezją. Toteż wszyscy posługujemy się tymi terminami: katedra, diecezja, Biskup ordynariusz, Biskup Gorzowski. Dyktuje to rzeczywistość życiowa i wynik rzetelnej pracy Kościoła w tym terenie gorzowsko-szczecińsko-kołobrzeskim”⁹⁹.

⁹⁵ K. Kozłowski, *Wokół obchodów*, s. 412.

⁹⁶ R. Borucki, *Ks. Prymas Stefan Wyszyński*, s. 185.

⁹⁷ Por. R. Borucki, *Ks. Prymas Stefan Wyszyński*, s. 190-191.

⁹⁸ Po uroczystościach kołobrzeskich została przygotowana 25-stronicowa *Analiza kościelnych uroczystości milenijnych w dniu 2.07.1967 r. w Kołobrzegu (w ramach ogólnopolskich uroczystości 1000-lecia Chrześcijaństwa w Polsce)*.

⁹⁹ S. Wyszyński, *Zapiski milenijne*, s. 209.

4. Owoce milenium

Obchody milenium były największą po wojnie manifestacją przywiązania do Kościoła i tradycji narodowych. Swoim zasięgiem objęła znaczną część społeczeństwa. Nadzieje władz, iż orędzie biskupów polskich do biskupów niemieckich odstręczy wiernych od hierarchii i uroczystości nie spełniły się. Skala społecznego poparcia udzielonego Kościołowi była ogromna i została przekroczona dopiero w czasie I pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Polski w 1979 r.

Należy podkreślić, że bp W. Pluta ocenił całość obchodów Milenium bardzo pozytywnie i optymistycznie. Taką samą ocenę wystawił kard. Wyszyński i inni biskupi biorący udział w uroczystościach¹⁰⁰. W kontekście nastawionej na konfrontację polityki władz państwowych i partyjnych Milenium należy odczytać jednak jako ciche, ale bardzo wymowny sprzeciw.

Wielkim owocem Milenium był wzrost rangi kurii gorzowskiej. W marcu 1967 r. Gorzów Wlkp. i Szczecin odwiedził dyplomata watykański abp Agostino Casaroli. Towarzyszył mu ks. Andrzej Deskur z Sekretariatu Stanu (późniejszy kardynał). Następstwem tej wizyty była decyzja papieża Pawła VI dotycząca zmian organizacyjnych w Kościele na ziemiach zachodnich. 22 maja 1967 r. Sekretariat Stanu powiadomił prymasa Wyszyńskiego o decyzji papieża Pawła VI w sprawie Ziemi Zachodnich i Północnych Polski. Papież Paweł VI dnia 25 maja 1967 r. erygował na tych terenach administracje apostolskie „ad nutum Sanctae Sedes”¹⁰¹. Ksiądz bp W. Pluta został mianowany administratorem apostolskim „ad nutum Sanctae Sedes”¹⁰², z władzą biskupa rezydencjalnego durante munere (na czas sprawowania rządów)¹⁰³. Do 25 maja 1967 r. bp Pluta był w wikariuszem generalnym prymasa Polski¹⁰⁴. W związku z tą decyzją Stolicy Apostolskiej prymas Polski powiedział: „Ostatnia decyzja Ojca św. jest nowym kierunkiem naprzód ku stabilizacji. Raz dlatego, że kościelne jednostki administracyjne na Ziemiach Zachodnich są traktowane odtąd samodzielnie niezależnie od granic diecezji. Nadto, w swym nowym, charakterze uzależnione są bezpośrednio od Stolicy Apostolskiej, podobnie jak wiele innych administracji apostolskich, istniejących w różnych krajach. Co więcej, uzyskują swoich ordynariuszów, którzy zależni są bezpośrednio od Stolicy

¹⁰⁰ Informacje o przebiegu uroczystości milenijnych przedstawionych przez biskupa Ignacego Jeża na konferencji proboszczów w Szczecinie 24 listopada 1966 r. E. Krasucki, M. Machałek, *Obchody Milenium*, s. 16-17.

¹⁰¹ Na prośbę ks. kard. S. Wyszyńskiego administratorami apostolskimi zostali rządcy diecezji we Wrocławiu, Olsztynie, Opolu i Gorzowie Wlkp.

¹⁰² Dosłownie oznacza to „do dyspozycji Stolicy Apostolskiej”.

¹⁰³ *Dekret Świętej Kongregacji Konsystorialnej*, GWK (1967) 12, s. 241. Biskup Pluta został biskupem tytularnym Leptis Magnae.

¹⁰⁴ Dokumenty wyjaśniające prezentuje J. Konieczny, *Kalendarium sądownictwa w Kościele gorzowskim (1945-1992)*, Gorzów Wlkp. 1992, s. 96-102.

Apostolskiej. [...] Decyzje te zmierzają do ułatwienia pracy pasterskiej i do zagwarantowania rozwoju dobra duchowego wiernych”¹⁰⁵.

Obszar ordynariatu gorzowskiego został przez Stolicę Apostolską wyjęty z dawnych więzi diecezjalnych. Stał się samoistną jednostką kościelną, która po ostatecznym ustaleniu się granic państwowych miała realną szansę na uzyskanie statusu diecezji¹⁰⁶. Stało się to 28 czerwca 1972 r. Na mocy bulli papież Paweł VI „*Episcoporum Polonae coetus*” z wielkiej administracji gorzowskiej powstały trzy diecezje: gorzowska, koszalińsko-kołobrzaska i zielonogórsko-gorzowska.

Zakończenie

Ksiądz bp Wilhelm Pluta w liście pt. „Po obchodach Milenijnych Diecezji Gorzowskiej” napisał do diecezjan: „Wszyscy Biskupi Goście jednomyślnie ocenili: Gorzowski obchód Milenium był z tych 22 obchodów chyba jednym z najpiękniejszych. A postawa Wasza kazała im orzec: kapłani i wierni diecezji gorzowskiej przekonali nas, że oni tu są u siebie, nie od 21 lat, ale od 1000 lat (...). Księżda prymasa szczególnie ujęła serdeczność, jakiej doznał w domu biskupim, i w spotkaniu się z kapłanami i tłumami wiernych”¹⁰⁷.

Należy podkreślić, że bp W. Pluta całość obchodów Milenium ocenił także bardzo pozytywnie i optymistycznie. W kontekście nastawionej na konfrontację polityki władz państwowych i partyjnych Milenium należy odczytać jako cichy, ale bardzo wymowny sprzeciw społeczeństwa katolickiego. A bezpośrednim owocem ich stał się fakt podniesienia ordynariatu gorzowskiego do rangi gorzowskiej administracji apostolskiej, a w 1972 r. – powołania w jego ramach trzech nowych diecezji.

Streszczenie

W ordynariacie gorzowskim uroczystości milenijne miały miejsce 5 i 6 listopada 1966 r. Rozpoczęły się one wieczorem 5 listopada 1966 r. równocześnie w: Szczecinie, Gorzowie Wlkp., Międzyrzeczu i 21 większych parafiach diecezji: Barlinek, Dębno, Dobiegniew, Drezdenko, Kostrzyn, Myślibórz, Piła (parafia św. Antoniego i Świętej Rodziny), Pyrzyce, Słubice, Stargard Szcz. (parafia NMP i św. Jana), Strzelce Krajeńskie, Sulechów, Świebodzin, Wałcz (parafia św. Mikołaja i św. Antoniego), Winnica, Wschowa, Zielona Góra (parafia św. Jadwigi i Najświętszego Zbawiciela). Życzeniem księdza prymasa Polski S. Wyszyńskiego było, aby na szlaku obchodów Tysiąclecia Chrześcijaństwa w Polsce, obok stolic biskupich czy innych predysponowa-

¹⁰⁵ Załącznik 1, GWK (1967) 12, s. 242.

¹⁰⁶ P. Raina, *Kościół katolicki a państwo*, t. 2, s. 436-437: *Komunikat Sekretariatu Episkopatu Polski o nominacji administratorów apostolskich na Ziemiach Zachodnich i Północnych, 3 VII 1967.*

¹⁰⁷ *Millenium Diecezji Gorzowskiej*, s. 32.

nych do tego miejscowości, znalazły się także 2 parafie ordynariatu gorzowskiego: Kamień Pomorski i Kołobrzeg. Ksiądz prymas odwiedził Kamień Pomorski 1 lipca 1967 r., a Kołobrzeg 2 lipca tegoż roku.

Najlepszym ich podsumowaniem są słowa listu bp. Wilhelma Pluta do diecezjan: „Wszyscy Biskupi Goście jednomyślnie ocenili: *Gorzowski obchód Milenium był z tych 22 obchodów chyba jednym z najpiękniejszych. A postawa Wasza kazała im orzec: kapłani i wierni diecezji gorzowskiej przekonali nas, że oni tu są u siebie, nie od 21 lat, ale od 1000 lat (...). Księdza prymasa szczególnie ujęła serdeczność, jakiej doznał w domu biskupim, i w spotkaniu się z kapłanami i tłumami wiernych*”.

Słowa kluczowe: milenium, ordynariat gorzowski, prymas, obchody, chrzest

Summary

Millennium in administration in Gorzow

Millennium celebrations in the ordinariate Gorzów took place on 5 and 6 November 1966. It began in the evening November 5, 1966, the same time in Szczecin, Gorzow Wielkopolski, Międzyrzecze and 21 more parishes in the diocese: Barlinek, Debno, Dobiegniew, Drezdenko, Kostrzyń, Mysliborz, Pila (parish of St. Anthony and the Holy Family), Pyrzyce, Słubice, Stargard Szczeciński (parish of St. Mary and St. John), Strzelce Krajeńskie, Sulechów, Swiebodzin, Walcz (parish of St. Nicholas and St. Anthony), Winnica, Wschowa, Zielona Gora (parish of St. Hedwig and the Holy Savior). The desire of Polish Primate S. Wyszyński was that the trail commemoration of the millennium of Christianity in Poland, in addition to bishoprics and other predisposed to this places, there were also two parishes ordinariate of Gorzow: Kamien Pomorski and Kolobrzeg. Primate visited Kamien Pomorski 1 July 1967, and Kolobrzeg July 2 of that year.

The best of the summary are the words of the Bishop Wilhelm Pluta to the diocesans: „All the bishops of visitors unanimously appreciated: Gorzów was a celebration of the Millennium of the 22 celebrations perhaps one of the most beautiful. And Your attitude made them decide: the priests and faithful of the Diocese of Gorzow convinced us that they are here at home, not in 21 years, but since 1000 years (...). Primate particularly recognized the warmth with which he was in the bishop's house, and a meeting with the priests and the crowds of the faithful”.

Keywords: Millennium, ordinariate of Gorzow, primate, celebration, christening.